

Piotr Iwan

"Gra w gramatykę : ćwiczenia i materiały do gramatyki opisowej języka polskiego", Iwona Łoewe, Artur Rejter, Katowice 2002 : [recenzja]

Postscriptum nr 1(47), 127-130

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Piotr Iwan

Iwona Loewe, Artur Rejter: *Gra w gramatykę. Ćwiczenia i materiały do gramatyki opisowej języka polskiego*. Katowice 2002.

Gra w gramatykę wydana nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego to bardzo interesująca propozycja ćwiczeń doskonalących znajomość gramatyki opisowej języka polskiego. Publikacja ta napisana jest z myślą o wielu różnych odbiorcach, może bowiem służyć uczniom starszych klas szkół średnich jako materiał przygotowujący do egzaminu maturalnego i wstępnego na studia wyższe, studentom filologii polskiej lub innych kierunków, które w swym programie uwzględniają zajęcia z gramatyki współczesnego języka polskiego, prowadzącym zajęcia z tegoż przedmiotu jako gotowy materiał ćwiczeniowy lub jako atrakcyjne jego uzupełnienie, wreszcie może ona stanowić cenną pomoc dla obcokrajowców pragnących doskonalić znajomość języka polskiego. Duża ilość i różnorodność znajdujących się w niej materiałów oraz ćwiczeń jest tym cenniejsza, że jako zwarta kompozycja stanowi trudną do przecenienia pomoc naukową, także w czasie samodzielnej pracy domowej.

Podręcznik ten ma przejrzystą, funkcjonalną budowę umożliwiającą sprawne poruszanie się po nim. Podzielony jest na siedem części: fonetykę, fonologię, zagadnienia ogólne z morfologii, słowotwórstwo, fleksję, składnię oraz gramatykę tekstu, łatwych do odnalezieni dzięki zastosowanym stronom działowym wydrukowanym w różnych odcieniach zieleni. Każdy z rozdziałów zawiera zbiór niezbędnych ćwiczeń opatrzonych poleceniami, a także zestaw materiałów służących jako podstawa do repetytorium. Zastosowana systematyka działów tematycznych jest zatem odzwierciedleniem tradycyjnych podsystemów gramatycznych. *Novum* w tego rodzaju wydawnictwie jest włączenie problematyki gramatyki tekstu do gramatyki opisowej.

wej języka polskiego. Autorzy swoją decyzję argumentują następująco: „Ścisły związek ze składnią, oraz stylistyką oraz pragmatyką językoznawczą zdecydował o uwzględnieniu problematyki dotyczącej lingwistyki tekstu w podręczniku do gramatyki opisowej” (s. 7).

Autorzy w pierwszym z działów tego podręcznika, czyli *Fonetyce*, zwracają uwagę np. na funkcje głosek, ich miękkość, transkrypcję fonetyczną leksemów i tekstów, wariantywność zapisu, sposób realizacji samogłosek nosowych w zależności od kontekstu etc. Ćwiczenia mają charakter praktyczny, ale także poddają analizie teoretyczną problematykę związaną z danym zjawiskiem, a niejednokrotnie wymagają wytłumaczenia zjawiska.

Podobną strukturę ma *Fonologia*, a zamieszczone w tym dziale zadania mają na celu usprawnić interpretację fonologiczną tekstów, a także przy okazji zestawić ją z realizacją fonetyczną, pokazać cechy fonologiczne i fonologiczne głosek oraz wariantywność i cechy dystynktywne fonemów. Ćwiczenia te: zarówno fonetyczne, jak i fonologiczne pozwalają przy jednoczesnym powtarzaniu i utrwalaniu materiału na interesującą zabawę językiem. Stanowią także ciekawą pomoc w procesie nauczania obcokrajowców, dając możliwość dostrzegania niuansów polszczyzny oraz rozróżniania znaczeń wyrazów.

Morfologia. Zagadnienia ogólne – kolejny dział prezentowanego wydawnictwa, ma na celu usprawnienie umiejętności związanych z podziałem wyrazów na morfemy, identyfikowaniem ich typów itp. Ćwiczenia kształtują zdolności językowe, np. poprzez dodawanie różnych morfemów do jednego leksemu bazowego, uczą m.in. tworzenia w ten sposób obszernych rodzin wyrazów.

Widać więc, że zamierzenie autorów przekazane w tytule podręcznika jest konsekwentnie realizowane. Ono sprawia, że obok aspektu pragmatycznego, tak potrzebnego w nauczaniu gramatyki opisowej polszczyzny, ćwiczenia językowe stają się grą, zabawą, kalamburem, uprzyjemniającym proces uczenia się.

Czwarty dział – *Słowotwórstwo* – poklasyfikowany jest na mniejsze segmenty poświęcone kolejno: rzeczownikowi, przymiotnikowi, czasownikowi i przysłówkowi, pozwalając w ten sposób dostrzec różnice między zjawiskami słowotwórczymi charakterystycznymi dla poszczególnych części mowy. Ćwiczenia w tej części pomagają usprawnić uczącemu się analizę słowotwórczą, w tym: budowanie peryfraz derywatów, określanie podstaw słowotwórczych i funkcji formantów, dostrzeganie alternacji itd. To tylko niektóre umiejętności, które można zdobyć w oparciu o zadania w tego rozdziału książki. Również tutaj w treści poleceń nacisk położono nie tylko na praktyczne zdolności, ale także na teoretyczne uzasadnienie pojawiających

się zjawisk i problemów. Na końcu tej części znaleźć można teksty do ćwiczeń podsumowujących z zakresu słowotwórstwa.

Analiza fleksyjna (określanie kategorii części mowy, wskazywanie tematu fleksyjnego, końcówki, alternacji itp.), budowanie paradygmatu fleksyjnego to umiejętności, które można osiągnąć za sprawą ćwiczeń zamieszczonych w dziale *Fleksja*, w którym, podobnie jak wcześniej, zamieszczone są dodatkowe materiały repetytoryjne. Autorzy zwrócili także w tej części uwagę na różnego rodzaju osobliwości językowe, ograniczenia w procesach gramatycznych oraz ciekawe zjawiska charakterystyczne dla kultury języka polskiego. Niejednokrotnie również sygnalizowana jest możliwość (a może wręcz konieczność) nauczania gramatyki opisowej języka polskiego pod kątem odmiennych koncepcji teoretycznych i metodologicznych tej dziedziny językoznawstwa.

Ćwiczenia znajdujące się w dziale *Składnia* kładą nacisk m.in. na charakterystykę części zdań, analizę i relacje składniowe (w obrębie zarówno zdania pojedynczego, jak i złożonego), typy akomodacji i schematy walencyjne. Znajdują się w nich polecenia doskonalące praktyczną umiejętność wskazywania operatorów międzywypowiedzeniowych, modyfikatorów modalnych i operatorów presupozycji, a także ciekawe zadania przybliżające problemy związane ze zdaniami *zanurzonymi* i eliptycznymi.

Ostatnia część przedstawianej publikacji to *Gramatyka tekstu*. Jest to bardzo ciekawy rozdział, który przyczynił się do uatrakcyjnienia podręcznika, bowiem takie zagadnienia jak delimitacja, spójność komunikatu językowego, problematyka gatunków mowy, wyznaczników wzorca tekstowego, także metatekstu, funkcjonowania genre'ów mowy we współczesnym języku cieszy się obecnie sporym, niegasnącym zainteresowaniem.

Gra w gramatykę nie zawiera klucza z rozwiązaniami znajdujących się w niej zadań, co może stanowić dla studenta pewien problem w zweryfikowaniu poprawności wykonanych ćwiczeń. Decyzja o nieumieszczeniu rozwiązań jednak może być uzasadniona, ponieważ sygnalizowane wcześniej w poleceniach do ćwiczeń możliwości różnych koncepcji metodologicznych, utrudniłyby publikację książki, której większą część stanowiłyby owe rozwiązania. Natomiast problemy, spostrzeżenia dotyczące rozwiązań ćwiczeń zamieszczonych w podręczniku, mogą stać się podstawą do dyskusji, refleksji nad nimi, czy to w czasie zajęć, czy też przy innej okazji.

Za mocną stroną *Gry w gramatykę* można uznać również fakt, że wykorzystuje ona różnorodne odmiany języka polskiego, zarówno w aspekcie stylistycznym, jak i gatunkowym. Jest to ważne, ponieważ opanowanie gramatyki opisowej powinno pomóc w analizie różnego rodzaju komunikatów językowych. Materiałem do ćwiczeń uczyniono zatem prawie wszystkie style

funkcjonalne polszczyzny. W czasie wykonywania ćwiczeń można natrafić na teksty z literatury pięknej (w tym z poezji jako tej, która obfituje w ciekawe realizacje osobliwości językowych), naukowej, popularnonaukowej, teksty urzędowe i prasowe. Taka bogata egzemplifikacja może okazać się bezcenna dla obcokrajowców doskonalących znajomość języka polskiego, bowiem tuż obok tekstów współczesnych znajdują się też nieco starsze, co pozwala na jednoczesne poznawanie polszczyzny wzorcowej, dawniejszej i najnowszej, a często i potocznej, oscylującej na granicy normy językowej.

Gra w gramatykę jest podręcznikiem, jeśli nie łączącym przyjemne z pożytecznym, to przynajmniej sprawiającym, że to, co wydawać by się mogło nużące staje się bliższe, bardziej zrozumiałe i mniej „oficjalne”. Jest on rzeczywiście grą. Grą zabawną, interesującą, czasami kłopotliwą i trudną, ale pouczającą. A czyż nie taki jest nasz język?